సాగరసంగం

"కొటంరాజు మామా!"

"సోమాలా?"

"అవును మామా! ఏం చేస్తున్నావూ?"

"సావిడి తుడుస్తున్నాను. ఇలా వచ్చావేం?"

"కాపుగారు జీవితపు గింజలు కొలుస్తామన్నారు. నేనూ వస్తా నుండు మామా!"

"ఇది యింతట్లో కాదు. గాది దిగితే యీవేళకి మళ్ళీ యెక్కరు కాపుగారు."

ఇవాళ కాకపోతే రేపిస్తారు. ఇంటో రెండు కుంచాల నూక లున్నాయిలే. వస్తాను మామా!"

"వుంటే మాత్రం పోనిచ్చు కోవడం యెందుకూ?"

"ఎక్కడికి పోతాయీ?"

"నువ్విడ యిలాగ పొద్దు గడిపేస్తే మీ బాబు తిట్టడూ?"

"మా బాబు నలా అనకు మామా! వస్తున్నాను. 'ఊఁ' అను మరి."

"నీ కెందుకు సోమాలూ యీ కష్టం?"

"కష్టం యేమిటి కష్టం? కాకపోయినా మనలాంటి వాళ్ళకి కష్టపడక తప్పుతుందా? రమ్మను మామా!"

"మీ బాబుకి ముంతకి పొద్దెక్కి పోదూ?"

"మా లచ్చయ్యతాత కిచ్చే వచ్చాను."

"........"

"ఏం? వచ్చేస్తున్నాను. ఊఁ! ఎంతసేపటికీ రమ్మనకపోతే యే మనుకున్నావు మరీ? నువ్వొక్కడవే కష్టపడుతూ వుంటే నేను చూడలేను మామా!"

"దయ వుంది కనక, ఛణంలో అయిపోయీదానికి నువ్వు కూడా చెయ్యి చేసుకోవడం యెందుకని గాని నువ్వంటే యిష్టం లేకా సోమాలూ?"

"ఇష్టమన్న యిష్టమా? నా మీద నీ కిష్టమే లేకపోతే నేను బతగ్గలనా? ఆవేళ నువ్వు వెలగపండు కోసి పెట్టావు. ఎంత కష్టపడ్డావో అంత చిటాచిగురు కెళ్ళడానికి. వుడత లాగ నువ్వు వురక వేసుకుంటూ పైకి పోతూ వుండగా నా రాజా! నా మనస్సు యేలా పొంగిపోయిందో యేం చెప్పను మామా?... ఎవళ్లూ యెక్కలేకే దాన్ని విడిచిపెట్టేశారు. ఈ వూళ్ళో నీతో సమానంగా యెవడెక్కగలడు మామా చెట్టూ?"

"లక్షమంది వున్నారు నా నొష్టనే పొడిచిందా పొద్దు? కాని సోమాలూ! పండు చేతిలో పెట్టటప్పటికి నీ మొగమ్మీద మెరిసిపోయిందే సంతోషం? అది చూశాటప్పటికి నా రంగా! వొళ్ళు తెలవలేదు నాకు."

"నేను చెప్పుకోవడం కాదు మామోయి! నా కోరిక తీర్చినందుకు నీ కాళ్ళ కాడపడి చచ్చిపోవాలని తోచింది నాకు. బతికుండగా నీ రుణం తీర్చుకోగలనా కాటంరాజూ?

"రుణమా? నీ దయ వుంటే నా కదే చాలు. అవేళేం? గెపితి వుందా? చెరుకుతోటకాడ నువ్వు కనపడకపోయినా, కనపడి పలకరించకపోయినా నేనీపాటి రంగంలోనో, మోల్మేనులోనో వుందు నుసూరుమంటూనూ. నువ్వు 'యెక్కడికి మామా?' అనేటప్పటికి నాకు నడుం లటుక్కు మనిపోయింది."

"నువ్వు చెప్పేదాకా బరమా వెళ్ళడానికి బయలుదేరానని నాకు తెలవనే తెలవదు. నువ్వావేళ వెళ్ళేవుంటే నే నిప్పటిదాకా బతికి-ఏ నుయ్యో, ఏగొయ్యో-మామోయి! ఇంకెప్పుడూ అలాంటి తలంపు చెయ్యకు సుమా."

"ఇంకానా? ఇక యెవరేనా గెంటినా - తోసేసినా వెళ్ళగలనా? కానీ సోమాలూ! పెద్ద గందరగోళం పుడుతుంది."

"అందులో పడ్డవాళ్ళు అందులోనే మగ్గిపోతారు చివరికి. మనకేం?"

"కాని వాళ్ళ కెందుకూ మన గొడవలూ?"

"వూసిపోవద్దూ?"

ఇలాగ కబుర్లు చెప్పుకుంటూ కాటన్నా, సోమాలూ పేర్రెడ్డి పశువులసాల బాగు చేస్తున్నారు. పాపం పనిచేస్తూవుంటే సోమాలు చూసి "నాకే"మని వూరుకోలేకపోయింది. "నేను సాయం చేస్తా" నంది. "ఏమంటా" వంది. "రమ్మని పిలవ" మంది. "ఇక వుండలే" నంది. అయితే సోమాలు పని చెయ్యడం కాటన్న కిష్టం లేకపోయింది. వద్దంటే ఆమె మనస్సు చివుక్కుమంటుంది. రమ్మనడానికి తనకి నోరు రాదు. మాట మరిపించాలని చూశాడు; గాని లాభం లేకపోయింది. గంప అక్కడ పడేసి సోమాలు గభీమని పనిలో వురికింది.

తరవాత యిద్దరూ పారవశ్యం కలిగించే పూర్వపు సంగతులేవో చెప్పుకుంటూ శ్రమ యెరక్కుండా పని చేస్తున్నారు.

2

సరిగా యిలాంటప్పుడు పేర్రెడ్డి భార్య రంగమ్మ యాదాలాభంగా అక్కడికి వచ్చింది. అ యిద్దర్నీ చూశాటప్పటి కామెకి ముచ్చటయింది. ఆనందం మొగమంతా కమ్మేసింది. ముప్పయి సంవత్సరాల యువతి. సుఖమయ కల్పనలు అతి జటిలంగా పుట్టే వయస్సు. పైగా, రంగమ్మ విలాసవతి; ప్రణయవతి. కానైతే వాళ్ళ యిద్దరి మధ్యా అతి గంభీరమైన అగడ్త వొకటి వుండడం నిజమే. అయినా పదిహేనేళ్ళ పిల్లా,

ఇరవై యేళ్ళ పిల్లాడూ కులాసాగా కబుర్లు చెప్పుకుంటూ - రంగమ్మ తానేదో పరమ రహస్యమైన వొక సంగతి గ్రహించేశా ననుకుంది. "తొందరపడి యెదటికి వచ్చా"నని కించపడింది. అయినా వూరుకునే స్వభావం కాదామెది.

"నువ్వు కూడా తుడుస్తున్నా వెందుకే?"

"తుడవకూడదండీ రంగయ్యమ్మగారు?"

"నువ్వు సాయం చెయ్యమన్నావా, యేమిటిరా?"

"కాపుగారు గాది యెక్కేరా అమ్మగారూ?"

రంగమ్మకి సూటైన జవాబుకి బదులు లౌక్యం యెదురైంది; కాని దానికంటే యిదే నయం. జవాబైతే డొంకల్లోకి యీడ్చుకుపోయి వుండును. ఇప్పుడు తన సందేహానికి బలకరమైన సన్నివేశం చూచాయగా కనపడింది. ఏదో లేకపోతే యీ లౌక్య మెందుకూ?"

"పెళ్ళి మాట లాడుకుంటున్నారా యేమిటే పిల్లా?"

"కాటన్న మాలా, నేను మాదిగ పిల్ల నీని; ఎల్లాగండి రంగయ్యమ్మగారూ?"

"మా బాబుకి తెలిస్తే నన్ను చీరేస్తాడు. అసుమంటి మాట లనకండమ్మగారూ."

"పోనీ దాని బాబుకి ఇష్టమేనా?"

"పెద్ద కులం అయితే మాత్రం మా బాబు వొప్పుకుంటాడా రంగయ్యమ్మగారూ?"

"మీ మాట చెబుదురూ వేషాలకి పోకా."

దీనికి సమాధానం తోచక కాటన్నా, సోమాలూ మొగమొగాలు చూసుకుంటూ వుండగా పేర్రెడ్డి పిలుపు మీద పిలుపు చొప్పున నాలుగైదు మాట్లు పిలవడంచేత, యిష్టం లేకపోయినా విధి లేక, సిద్ధమైన ఫలాన్ని బోర్ల తోసుకున్నదానిలాగ రంగమ్మ కాళ్ళీడ్చుకుంటూ చక్కా పోయింది.

ఆమె వెళ్ళిపోయాక సోమాలూ, కాటన్నా వొక్క మాటు ఫక్కున నవ్వుకున్నారు; కాని వెంటనే వారి మొగాల మీద అనంత గాంభీర్యం అలుముకుంది.

③

"నీ కూతురి కింకా పెళ్ళి చెయ్యవుటరా గంగడూ?"

"చెయ్యకపోతే యెలాగం డమ్మగారూ?"

"మరెప్పుడు చేస్తావూ?"

"ఏమీ తోచడం లేదండమ్మగారూ! నా బతుకు నట్టడివి అయిపోయింది కదాండి. పోతూ పోతూ యెంకిపిల్ల నా గొంతు క్కో సేసిందండి. మా సోమాలింత కాచి పోస్తోంది కనక రోజులు దొర్లిపోతున్నాయి. యీ నాలుగేళ్ళనుంచీ నేనేదవని

రోజు లేదండమ్మా! సోమాలికి ఎప్పుడో ఒకప్పుడు పెళ్ళి చెయ్యక తప్పదు. చేస్తే మొగుడు మూన్నాడే తీసుకుపోతాడు. నాకు గంజినీళ్ళ కోసం బెంగ లేదు కానండి - ఏలినోరి గుమ్మం కనిపెట్టుకుంటే - నా కెంత కావాలండి రంగయమ్మగారూ? తమరింత గంజి పోస్తూవుంటే నా కిదే చాలు. ఇక కూలీ అక్కర్లేదూ. కానండి రంగయమ్మగారూ! నా బిడ్డ మాటేనండి. నేను చెప్పుకోవడం కాదు కానండి - మహా నాజుకైన పిల్లండి. మాట పడదు. ఎంత పనిచెప్పినా కష్టమని చూడదు. దానికి తగిన మొగుడు దొరుకుతాడో, దొరకడో. వచ్చినవాడు దాన్ని నిబ్బరంగా చూస్తాడో, చూడడో, తల్లి లేని పిల్ల. దాని రోజు లెలా వెడతాయో తోచడం లేదండి. మొగాణ్ణి నేనేం చూడగలనండీ అమ్మగారూ?"

"ఛారేయి! అది లోకంతోపాటిది కాదు. దాని మాట పుచ్చుకోకుండా ఎవణ్ణీ నిరుకు చెయ్యకు సుమా. నీకు చేతకాకపోతే నేను చూస్తాను తగినవాణ్ణి. మా గుమ్మంలోనే పందిరి వేయించి చేయిస్తాను దానికి పెళ్ళి. పెళ్ళి కొడుకుని నువ్వు సొంతంగా చూసినా నాతో చెప్పకుండా మాట ఇవ్వకు."

"చిత్తమండి, చిత్తమండి. తమ కంత దయ వుంటే–"

"చూడు గంగడూ! తీరుపాటయితే దాన్ని మా యింటి కెప్పుడేనా వస్తూ వుండమనరా."

"ఇంతకంటేనా రంగయ్యమ్మగారూ? తప్పకుండా పంపుతానండి. అది యింక పనికే వెళ్ళదండి. ఆ పనీ, యీ పనీ చూసుకుంటూ యేలినవారి పాదాల దగ్గిరే పడివుంటుందండి."

"తప్పకుండా పంపాలి సుమా!"

"చిత్తమండి."

"మరిచిపోకు."

"చిత్తం. మరి సెలవియ్యండి పొలం పోతాను."

"వెళ్ళి రా."

గంగన్న వెళ్ళిపోయాక "ఇదెలా సాగుతుందీ? ... చేసి తీరాలి" అనుకుంటూ రంగమ్మ యింటోకి చక్కా పోయింది.

4

గంగన్న పుల్లిట్లోకి వెళ్ళేటప్పటికి సోమాలు నార్లంక పంపులో కోతిపిర్రల మామిడి కింద చితుకు లేరుతోంది, కాటన్న చెట్టు మీద వుండి యెండిపోయిన రెమ్మలు విరిచి కింద పడేస్తున్నాడు. ఇద్దరూ అచ్చటా ముచ్చటా చెప్పుకుంటూ ఆనంద తరంగాల మీద వూగిపోతున్నారు.

బోదిగట్టెక్కేటప్పటికి గంగన్నకి ముందు సోమాలు కనపడింది. అనాసమడి తిరగవేసుకొని వెళ్లాటప్పటికి కాటన్న కిందకి వురికేడు. గంగన్నని చూసి వాళ్ళిద్దరూ

కూడా వులిక్కిపడ్డారు; కాని కాటన్న వెంటనే సమాళించుకొని "ఏం మామా? ఎందాకా?" అని అడిగాడు. సోమాలు మాత్రం మాట్లాడలేకపోయింది.

"ఈ చితుకులన్నీ నువ్వు..."

"ఏం కష్టం?"

"అది కాదు కాటంరాజూ! నువ్వు విరిచినవి మీ యింటికి..."

"అదేమన్న మాటా? మా అమ్మ పొద్దున్న మూడు గంపల తాటి టెంకలు పట్టుకు వెళ్ళింది. నిన్న సందాల మా బాబు రెండు కావిళ్ళ తాటి కమ్మలు మోసుకు వెళ్ళాడు. ఇంకా నేను కూడా పట్టుకు వెళ్ళాలా?"

"నువ్వు మంచివాడవు. వారం దినాల్లు ఎలా తగుల పెట్టినా - ఏం అమ్మీ?"

"ఔను బాబూ! వారం దినాలు బెంగ వుండదు. కాటంరాజుని తలుచుకుంటూ సుఖంగా కూచోవచ్చు."

"అలా వుండాలి విశ్వాసం. చేసిన మే లెప్పుడూ మరిచిపోగూడదు. కాటంరాజూ! నీ సంగతి నాకు బాగా నచ్చింది. చేసుకున్న పెళ్ళాన్ని మాబాగా సుఖపెడతావు నువ్వు. చూస్తున్నాను కాదూ పేర్రెడ్డి కాపుగారి కమతంలోకి వచ్చినప్పణ్ణుంచీ. కాపుగారికి నీ మీద చాలా చాలా దయ."

"కాపుగారు చాలా మంచివారు మామా!"

"మంచన్న మంచా? నలభై యేళ్ళనుంచి వారి గుమ్మం కనిపెట్టుకుని వున్నాను నేను. రంగారెడ్డి కాపుగారున్నప్పుడు నా కేమీ లోటు జరగలేదు; కాని ఆ మారాజుకంటే పేర్రెడ్డి కాపు ఎంతో మంచివారు. రెడ్డిగారంటే ధర్మరాజనుకోవేం."

"అవు నవును."

"రంగయ్యమ్మగారు ఆ మారాజుకి తగిన భార్య, ఆయమ్మకి చేతులెత్తి మొక్కితే యెక్కడికి పోయినా కూడు పుడుతుంది."

"ఈ రైక నాకు రంగయ్యమ్మగారే యిచ్చారు. నెల పదేను రోజుల కిందట కుట్టించుకున్నారుట. రూపాయి మూడు పావళా లయిందిట. 'తొడుక్కోవే పిల్లా' అంటూ మీద పడేశారు మొన్న."

"చూడమ్మీ! నీకూనాకూ అయమ్మే దిక్కు. అయమ్మని కొలుచుకుంటూ వుండు."

"అలాగే బాబూ."

ఇలాగ ఇంకాస్త సేపు మాట్లాడి గంగన్న బాడవలోకి వెళ్ళిపోయాడు. పెద్ద ఆపద తప్పించుకున్నట్లు సోమాలూ కాటన్నా వొకరికేసి వొకరు చూసి పెద్ద నిట్టూర్పు విడిచారు.

తరువాత యిద్దరూ చితుకులన్నీ తెచ్చి గంపలో పోసి కట్టారు. కాటన్న సాయం చెయ్యగా గంప యెత్తుకుని కళ్ళు చేరెడేసి చేసుకొని వొక్కమాటు కాటన్నను నిలువునా చూసి, వెళ్ళివత్తాను మామా" అంటూ సోమాలు బయలుదేరింది. కాటన్న

మాట్లాడలేక అలాగే నుంచోగా అంత బరువెత్తుకునీ కూడా పది బారల కోమాటు నిలుస్తూ, మళుపు దాటేదాకా వెనక్కి తిరిగి తిరిగి చూస్తూ చివరికి సోమాలు ఏదో వస్తువు పోగొట్టుకున్నట్లు బిక్కమొగంతో వెళ్ళిపోయింది.

5

మాల మాదిగల కందరికీ సోమాలు దర్శనం కరువైపోయింది. ఆమె కాకులు కూసేటప్పుడు విడిచిన గుడిసెకి రాత్రి పది దాటితే గాని చేరుకోవడం లేదు. తండ్రికి రాత్రంతా పొలం పని వున్నప్పుడామె గుడిసెకే వెళ్ళడం మానేసింది. వెడితే అక్కడ ఆమె వొక్కత్తే పడుకోవడమే కాదూ? రెడ్డిగారి గాదుల సావట్లో పడుకుంటే వంట ముసలమ్మ యించక్కటి కథలు చెప్పి నవ్విస్తుంది. తొరగా పెళ్లాడమనీ, మొగుణ్ణి యెలా సుఖపెట్టాలో యెలా లోపు చేసుకోవాలో - ఇలాంటివన్నీ చెప్పి వూరిస్తుంది. తెల్లవారితే రంగమ్మ యిక క్షణం విడిచిపెట్టరు. తండ్రి యింటికి రావడానికి వీల్లేనప్పుడు ముంత పట్టుకు వెళ్ళటం తప్ప సోమాలికి బైట పనే లేదు.

సోమాలు వేషం పూర్తిగా మారిపోయింది. వారానికో తల గడుగు. ప్రతి రోజునా తల దువ్వుకోవడం, రంగమ్మ కొంచెం నలిగిన చీరలన్నీ దానికిచ్చేసింది. రంగమ్మే పట్టుపట్టి అందెలూ, కడియాలూ చేరిపించి ప్రత్యేకంగా కడియాలు చేయించింది. చేతులనిండా గోకరజాన్ గాజులు; చెవులికి యెర్ర పొళ్ళ దుద్దులు; ముక్కులికి "అక్షు'లికి బదులు ముక్కు పుడకలు. మొత్తానికి మునుపు గాజు రాయిలాగ వుండిన సోమాలిప్పుడు పట్టెలు తీర్చిన నీలం లాగ నిగ నిగ లాడుతూ మెరిసిపోతోంది. కాటన్న సోమాలిని మొదటి రోజున హఠాత్తుగా చూసి రెడ్డిగారి చుట్టం అనుకున్నాడు.

కాటన్న మునుపు పొలంపని నింపాదిగా చేసుకుని, నిదానంగా పాటలు పాడుకుంటూ వచ్చేవాడు. ఇప్పుడు పొలంలో పని క్షణాలమీద అయిపోతోంది. పాటలూ, పద్యాలూ మూడోకాలంలో మెలికలు తిరిగిపోతున్నాయి. మునుపటి గూడ్సుబండి నడక యిప్పుడు మేల్గాడీ పరుగైపోయింది. ఏమంటే, రెడ్డిగారి యింటికి తొరగా వచ్చేస్తే సోమాలి నింకో చూపు యెక్కువ చూసుకోవచ్చు.

వొకనాడు అప్పుడే భోంచేసి వచ్చి బల్లమీద కూచుంటూ రెడ్డి చుట్ట అంటించాడు. కాటన్న యెదట నుంచుని కొత్తగా వచ్చిన కరెడ్లని గురించి ఏమిటో చెబుతున్నాడు. సరిగా ఆ సమయంలోనే వచ్చి సోమాలు చిన్న పాలికాపు కేదో పురమాయిస్తోంది. ఆమెని చూశాటప్పటి కేం తోచిందో యేమిటో, పేర్రెడ్డి కాటన్నతో, "వొరేయి! సోమాలు పెళ్ళి కూతురులాగ వుందిరా. నువ్వింకా గోచీగుడ్డతో ఘోటకబ్రహ్మచారిలాగే వున్నావు" అన్నాడు. అప్పుడే వాకిట్లో అడుగు పెడుతూ వున్న రంగమ్మ అది విని, "సోమాలు పెళ్ళికూతురులా వుంటే మీరు కాటణ్ణి పెళ్ళికొడుకుని చెయ్యం"డంది. దానిమీద రెడ్డి "అవునా?" అని అడగ్గా కాటన్న "యెప్పటికేనా నాకు

పెళ్లి చేసే పూచీ యేలినవారిదే" అన్నాడు. అందుకు రంగమ్మ 'సోమాలికి పెళ్ళికొడుకుని చూడవలసిన భారం నామీదా, కాటడికి పెళ్ళికూతుర్ని తేవడం పూచీ మీ మీదా పడిందండోయి" అంటూ నవ్వింది "అయితే యిక ఆలోచన యెందుకూ! సోమాలిని పెళ్ళాడ తావుటరా మరీ?" అని రెడ్డి అడిగాడు.

ఆమాట వినేటప్పటికి కాటన్న హృదయం గుబగుబ లాడిపోయింది. సోమాలి గుండెలు దుడుకూ దుడుకూ కొట్టుకున్నాయి. సోమాలు కాటన్న కేసి చూసింది. కాటన్న సోమాలి కేసి చూశాడు. ఆ రెండు చూపులూ కలిశాటప్పటికి వాకలంతా మెరుపు మెరిసినట్లయిపోయింది. రెడ్డిదంపతుల కళ్లు మిరుమిట్లు కొన్నాయి.

సోమాలు, ఎక్కడలేని సిగ్గు పచ్చి, గోడచాటుకి పోయి, "నువ్వు పొలం వెళ్ళిపో" అన్నట్టు తల వూపింది; కాని కాటన్న కదలలేదు. రెడ్డి తెచ్చిన ప్రస్తావనవల్ల కాటన్నకి గొప్పరాజ్యం వచ్చినట్లుంది. ఇంకా యెదటే వుంటే రెడ్డి యింకా యెలాంటిమాట లంటాడో? అసలు ధోరణి ఇలా మార్చేసిన రంగమ్మ చివరి కెలా తేలుస్తుందో?

ఇదేమిటో చూస్తే కాని కాటన్న అక్కణ్ణుంచి కదల తలుచుకోలేదు. అయితే యింతట్లో గంగన్న వచ్చి కాటన్నని పొలం తీసుకు చక్కాపోయాడు. చేసేది లేక కాటన్న కాళ్ళీడ్చుకుంటూ వెళ్ళాడు.

"అల్లుడూ, మామగారూను."

"నిజమే అంటావా?"

"బాగానే వుంది. ఇంకా బోధపడలేదుటండీ?"

"బోధపడింది; కాని అంత పని జరుగుతుందా?"

"మీరు కలగ చేసుకుంటె పెళ్ళి. లేకపోతే స్వయంవరం."

"అబ్బా!"

"పున్నమి వెడితే కాటడు రంగం దూకేస్తాడు."

"సోమాలు?"

"వాణ్ణి కదిపీదే అదీ."

"అయితే యిక చూస్తూ వుండు."

ఇలా చెబుతూ రెడ్డి పొలం వెళ్ళిపోయాడు. ఆవేళ అస్తమానూ అతనికి ఇదే ఆలోచన.

6

ఇక్కడ యిది యిలా వుండగా అక్కడ మాలపల్లిలో కొంప లంటుకున్నాయి. "కాటన్న పనేమీ బాగా లేదంటోయి నరిసీములూ" అంటూ, మూడు కాళ్ళ ముసలి సోమన్న వచ్చి నిప్పు రాజేశాడు. తరవాత చంద్రన్న వచ్చి "మీవాడు కులం చెడ్డా

దన్నమాటే" అంటూ ఆ నిప్పు వూదాడు. నిలవతీసి అడగ్గా, "మీవాడు సోమాలిచ్చిన నీళ్ళు తాగా దంటోయి" అని బుచ్చన్న చెప్పాడు. "మొన్న చద్దికూట్లో సోమాలిచ్చిన చింతచిగురు పచ్చడి నంజుకున్నాడంట కాటన్న" అని సీతన్న చెప్పాడు. "మీవాడికి సోమాలు ముంత అందిస్తూ వుండగా శానామంది చూశారంట కాపులు" అని పోతురాజు ఝూడించి చెప్పగా, "ఇక కులమా? కొడుకా?" అంటూ టకాయించి అడిగి సోమన్న చక్కాపోయాడు.

నరిసీములికి కొండ విరిగి మీద పడ్డట్టయింది. ఒక్క కొడుకు. గారాల కూచి. తనకి ముసలితనం అలుముకుంది. అన్నిటికీ యిక కాటన్న రెక్కలే ఆధారం. తిండి మాటకేం? ఆ వొక్క కొడుకూ తన నింత బూడిద చేస్తాడా చెయ్యడా?

అతనికి వెన్నెట్లోనించి చీకట్లో పడ్డట్టయిపోయింది. కులం అయితే యెలాంటి పిల్లయినా సమాధానపడవచ్చు. పెద్ద కులం అయితే పేచీలు వచ్చినా కులం చెడదు. ఇదేమిటి యిది? ఎటు చూసినా సర్వనాశమే. కూడు లేకపోయినా బతకవచ్చు; గాని కులం లేకపోతే యెలాగా?

నరిసీములు యిలా కుమిలిపోతూ వుండగా నీళ్ళ కడవ పట్టుకొని పోలమ్మ వచ్చింది. పెనిమిటి మొగం చూశాటప్పటి కామె కేదో భయం కలిగింది; కాని అడగలేకపోయింది. పోలమ్మని చూశాటప్పటికి నరిసీములికి కళ్ళు నీళ్ళు కమ్మాయి. అదిచూసి పోలమ్మ యిక నుంచోలేక, కడవఅక్కడే దింపేసి, పెనిమిటి దగ్గర కూచుని, "ఏం? యెందుకూ? యేం వచ్చిందీ?" అని అడిగింది. ఒకటి రెండు నిమిషాల పాటు నరిసీములికి మాట తిరిగింది కాదు. ఆస్థితి చూసి పోలమ్మ దుఃఖిస్తూ మీద వాలగా బ్రహ్మాండంమీద నరిసీములు జరిగిందంతా చెప్పాడు.

"ఏమిటీ" అంటూ పోలమ్మ వులికిపడింది.

"ఏడవకు, ఇది నిరుకా? కిట్టనివాళ్ళు కల్పించి వుంటారు."

"నిరుకైతే యేమిటి చెయ్యడం?"

"కాటన్న నాదగ్గిర ఏమీ దాచడు. అడుగుదాం."

"నిజమే చెబుతా డనుకో. నిరుకైతే? కులం మాట చెప్పు. 'కులమా? కొడుకా?' అని అడిగాడు చింతన్నగారి సోమన్న."

"ఇటు మాలలకీ, అటు మాదిగలకీ కూడా దూరమైపోతాం" అని నరిసీములు దీనంగా అన్నాడు.

"అందుకోసం వాళ్ళ నిద్దరినీ విడదీస్తే పాపం కాదూ?" అని పోలమ్మ అడిగింది.

నరిసీములు మాట్లాడలేకపోయాడు. ప్రేమోపాసన అతని మనస్సుని మృదువుపరిచి వుంది. అయినా అధైర్యం పోలేదు. ఇది కనిపెట్టి పోలమ్మ "యిక్కడ కాదు" అంటూ అతగాణ్ణి గుడిసెలోకి తీసుకుపోయింది.

7

పోలమ్మా, నరిసీములూ కూడా దీన్ని గురించి చాలా రహస్యంగానే ఆలోచనలు చేశారు. కాని యిది

పూర్వస్మృతి నరిసీముల్ని గుంజేసి విడిచిపెట్టింది. బొబ్బిలికథ పాడడంలో నరిసీములికి వున్న నేర్పు చూసి పోలమ్మ, చేస్తూ చేస్తూ వున్న పండువంటి కాపరం విడిచిపెట్టి నరిసీములుమీద వాలింది. నిక్షేపం లాంటి మూడు యకరాల భూమి ప్రేమ యెదుట ఆమెకి గడ్డిపరక లాగ కనపడింది. తండ్రి గదిమాడు; అన్నదమ్ములు పొడిచేస్తామన్నారు. వదినలూ, మరదళ్ళూ దెప్పి పొడిచారు. తల్లి గొల్లున గోల పెట్టింది. మొగుడు ఛార్జీ యివ్వడానికి సిద్ధపడ్డాడు; కాని పోలమ్మ వినలేదు. జంకనూలేదు. నరిసీములు అప్పుడు విజయగర్వాన్ని చూపించాడు. అయితే అది కులంలో కులం కనక సరిపోయింది, ఇప్పుడు?

"కొడుకే అని చెప్పలేకపోయావా?"

"అయితే ముందు దారి?"

"కులం కూడు పెడుతుందా? వొక్క కొడుకు. మాట తీసెయ్యడం యెరగడు. రాచకొమారుడులాగ వుంటాడు. మొగం చూస్తేనే కడుపు నిండిపోతుంది."

"అంచేతనే సోమాలు కన్నేసింది."

"అబ్బరమా? నే నెయ్యలేదూ నీ మీదా? యకరం భూమి అమ్మగారిదీ, యేదుం భూమి అక్కడిదీ వొదులుకో లేదూ నీకోసం? కోరుకున్న పెనిమిటి దొరికితే కుల మెందుకూ' కూ డెందుకూ?"

మాలపల్లి, మాదిగపల్లీ కూడా పాకిపోయింది. ఎక్కడ చూసినా యిదే గొడవ. చివరికి మాలపెద్దలు నరిసీముల్ని అడిగినట్లే మాదిగపెద్దలు "ఏం చెబుతావోయి దీనికీ?" అని గంగన్నని నిలదీసి అడిగారు.

గంగన్న వులిక్కిపడ్డాడు. ఇప్పటి కింకా అతగాడు తనకూతురు చిన్నపిల్లే అనుకుంటున్నాడు; గాని ఆమె ప్రణయభరాలస అయివుందని గ్రహించలేదు. మొదణ్ణుంచీ గంగన్నకి ఏడుకొండలవాడిమీద వున్నంత ధ్యానమూ, దృష్టీ మరి దేనిమీదా లేదు. పెళ్ళాం బతికి వున్నప్పుడు అతను సంసారం కేసే చూడలేదు. కూలో, నాలో తీసుకువచ్చి చేతిలో పొయ్యడమూ, ఆమె భోజనం చెయ్యమంటే చెయ్యడమూ, కాపుగారి పని మితి యెరక్కుండా చెయ్యడమూ, హాయిగ పడుకోడం,- ఒక్క నిద్రపోయాటప్పుడు తప్ప తక్కిన అన్ని సమయాలలోనూ వెంకన్నబాబుని తలుచుకోవడం, పాడుకోడం - ఇంతకంటే అతను మరోపని యెరగడు. అంచేత అతను జరుగుతూ వున్న సంగతులేమీ గ్రహించలేదు. పైగా రెండుమాసాలకిందట దగ్గరిచుట్టం వొకడు వచ్చి తన కొడుక్కి సోమాలి నిమ్మని అడగ్గా, "చిన్నపిల్ల దాని కిప్పుడే యేం పెళ్ళి బావా?" అని కూడా అని వున్నాడు. అలాంటివాడు ఇలాంటి ముదలకింపు విని వులిక్కిపడడంలో ఆశ్చర్యం యేం వుందీ?

మునుపటి లాగే అత నిప్పుడు కూడా కులపెద్దలతో "చిన్నపిల్ల. దాని కేం తెలుస్తుందీ? మీరు చెప్పుదు మాటలు విన్నారు" అన్నాడు; కాని వాళ్ళు అంతటితో విడిచిపెట్టలేదు. ఆ పెద్దలకి కులంమీద వుండే అభిమానం కంటే సోమాలిమీద అసూయ హెచ్చయి పోయింది. ఉప్పు లేకుండానే ముప్పందుం రకంలోచేరిన కుల పెద్దలు భీష్మించారంటే ఆశ్చర్యం యెందుకూ?

ఆడాళ్ళయితే యేమి, మొగాళ్ళయితే యేమి, యిరవైమంది దాకా గంగన్నని ముట్టడించారు. రెండు గంటలసేపు తర్జనభర్జన చేశారు. ఎంతసేపూ గంగన్న "మాపిల్ల అలాంటిది కా" దంటాడు. కులపెద్దలు "బుకాయించ" కంటారు. "జాగ్రత్త" అని వాళ్ళనరు. "కూకలేస్తా" నని యితగాడనడు. చివరికి వ్యవహారం సుతి మించిపోయింది. "వారంరోజుల్లో నీకూతురికి పెళ్ళి చెయ్యకపోతే కులంలోనుంచి నిన్ను కేటాయించేస్తా" మని ఖచ్చితంగా చెప్పి వాళ్ళు వెళ్ళిపోయారు.

గంగన్నకి కష్టం తోచింది. ఎటు చూసినా యేమీ కనపడలేదు; కాని హఠాత్తుగా రంగమ్మ అనిన మాట నెమరుకి వచ్చింది. "కాపుగా రప్పు దలాగ యెందుకన్నారో యెరుగుదువా?" అని యెవరో అడిగినట్లు కూడా అయింది.

గంగన్న యిక నుంచో లేకపోయాడు. "రంగయ్యమ్మగారి నడిగితే అంతా తేలిపోతుం"దని నిశ్చయించుకొని బయలుదేరాడు. మనస్సు చిమచిమ లాడిపోతోంది; గాని నాలిక మాత్రం "ఏడుకొండలవాడా! గోవిందా, బాబు" అని అందుకుంది.

పది బారలు వెళ్ళాడు. పాట ఏడెనిమిది చరణాలు నడిచింది. అప్పటికి కొత్త గోదావరి నీటిలో యిందుగు గంధం కలిపిన ట్లయింది. మరో పది బారలు వెళ్ళాటప్పటికి బుద్ధి నావరించుకుని వున్న కల్మషానికి దిగతీత మొదలయింది. తిరపతి స్టేషను సమీపిస్తూ వున్నట్లూ, యాత్రీకుల గోవిందబొబ్బలతో భూనభోంతరాళాలు నిండిపోతూ వున్నట్లూ తోచింది. దీనితో గంగన్న, శరీరం మరిచిపోయాడు. అన్యచింతలు తుడిచి పెట్టుకుపోయాయి.

అలాగ పారవశ్యంతోటే నడిచి అతను పేర్రెడ్డి గుమ్మంలోకి వెళ్ళాటప్పటికి రెడ్డి కొత్తగా అచ్చుపోసి విడిచిపెట్టిన ఆబోతుకి రంగమ్మ దగ్గిర వుండి సోమాలి చేత వులవగుగ్గిళ్ళు పెట్టిస్తోంది.

ఈ దృశ్యాన్ని చూశాటప్పటికి గంగన్నకి వెంకటరమణమూర్తి సాక్షాత్కరించినట్లే అయిపోయింది. వెంటనే పాటకి స్థాయి హెచ్చించాడు. వొట్టి చేతుల తోటే తాళంవేస్తూ, గజ్జెలు లేని కాళ్ళతోటే నృత్యం చేస్తూ ఆ వృషభానికి ప్రదక్షిణం ప్రారంభించాడు. అది కొత్తదైతే కొంచెం బెదరి వుండును; గాని చిన్నప్పణ్ణుంచీ కూడా దానికీ గంగన్నకీ చాలా స్నేహం. అసలు గంగన్న ప్రోత్సాహంచేతనే పేర్రెడ్డి దాన్ని అచ్చోసి విడిచిపెట్టాడు. అంచేత అది నదురూ బెదురూ కూడా లేకుండా తాపీగా దానా తిని వీధిలోకి బయలుదేరింది. చెరువు గట్టు మీదికి వెళ్ళేదాకా దానికూడానే వెళ్ళి, తరవాత గంగన్న పల్లప్పాలెం వెళ్ళిపోయాడు.

8

పోలమ్మ సంగతంతా చెప్పి మధురాన్ని సలహా అడగ్గా, మధురం దేవ సహాయానికి చెప్పి, "నువ్వు కలగచేసుకో" అంది.

దేవసహాయం అంటే ఆదిలో కులానికి దేవాంగి. పేరు దేవయ్య. పద మూడో యేట తల్లిదండ్రు లిద్దరూ వొక్కమాటే చచ్చిపోయారు. ఇటూ అటూ కూడా అతనికి "నా" అన్న వాళ్ళెవరూ లేకపోయారు. అయినా కులవృత్తిలోనే కూలిపని చేసుకుంటూ అత నెలాగో కాలం గడపేస్తూ వుండేవాడు.

ఇలా వుండగా పద్దెనిమిదేళ్ళ వయస్సులో అతనోమాటు ద్రాక్షారం సంత నుంచి వస్తూ రామచంద్రపురానికీ, పసలపూడికీ మధ్య కలరావచ్చి పడిపోయాడు. కులస్థులు కొందరు కూడానే వస్తున్నారు; గాని భయంవల్ల విడిచిపెట్టి పారిపోగా వొక మిషనరీ చూసి, తీసుకువెళ్ళి, చికిత్సచేసి బతికించాడు. గ్రామస్థులూ, కులస్థులూ అయినవాళ్ళలా చెయ్యగా ఎక్కడో పాతాళంలోనుంచి వచ్చిన కిరస్తానీదొర యిలా చెయ్యడం అతని విశ్వాసాన్ని తిప్పేసింది. వెంటనే దేవయ్య మతంలో కలిసి దేవసహాయం అయిపోయాడు.

తరవాత నాలుగేళ్ళ కతను రాయవరంలోనే కిరస్తానీల పాఠశాలలో పంతులుగా ప్రవేశించాడు. అప్పటి కతను బ్రహ్మచారే; కాని వచ్చిన యేణ్ణర్థానికే గృహస్థు అయినాడు. వెలమకులం మారెమ్మ మొగుడు చచ్చిపోగా మతంలో కలిసి, మధురం అయి, దేవసహాయాన్ని చెట్టపట్టింది.

అది మొదలు ప్రణయంతో లంకెవేసి భిన్న కులాలకు చెందిన యువతులనూ, యువకులనూ మతంలో చేర్చాలని అతను నిశ్చయించుకున్నాడు. ఈ నిశ్చయం అక్కడక్కడ కొంచెం ఫలోన్ముఖంగానే వుంది; కాని యిది అతనికి కేవలమూ కొత్త.

"నా కొడుక్కి దారి చూపించండి బాబయ్యా" అంటూ పోలమ్మ కాళ్ళ మీద పడింది. "నాకు గతేమిటి పంతులుగారూ?" అంటూ నరిసీములు చేతులు పట్టుకున్నాడు. దీనితో దేవసహాయానికి రక్తం వుడుకెత్తి చర్రుమంది. వొక్క నిట్టూర్పు విడిచాడతను. గుక్క తిప్పుకోకుండా వొక్క అరగంట యేకబిగిని క్రీస్తుమతాన్ని గురించి వుపన్యాసం చేశాడు. దేవుని కరుణకి చాలా వుదాహరణాలు చూపించాడు. తన సంగతంతా పూసగుచ్చినట్టు యేకరువుపెట్టాడు. ఆ వృద్ధ దంపతులికి తెలిసిన హిందూమతాన్ని తుక్కు తుక్కు కింద యేకేసి విడిచిపెట్టాడు. సోమాలూ, కాటన్నా భార్యభర్తలు కావడం దేవుని సంకల్పం అన్నాడు. దానికి భిన్నంగా నడిస్తే మీకు నరకం వస్తుందన్నాడు.

ఈ సందర్భంలో మధురం కూడా చిన్న వుపన్యాసం చేసింది. "దేవుని దయవల్లనే నేను మతంలో కలిశాను. కులమో, కులమో అంటే కులం కూడు పెడుతుందా గుడ్డ యిస్తుందా? దేవుని రాజ్యంలో కులాలు లేవు. అక్కడ అంతా

సమానమే. మీ హిందూమతంలో మట్టుకే యీ పుట్టిమునక వుంది. మా మతంకంటే మంచి మతం మరెక్కడా లేదు. మీ కాటన్న కూడా మతంలో కలిశాడంటే రెండు మూడేళ్ళలో పంతులుగా రయిపోతాడు. సోమాలు పంతులమ్మ అవుతుంది. వాళ్ళిద్దర్నీ విడదీస్తే దేవునికి కోపం వస్తుంది. పైగా సోమాలితో పెళ్ళి చేస్తేనే మీ కాటన్న మీకు దక్కుతాడు. బాగా ఆలోచించుకోం"దని యిలాగ మధురం కళ్లు తిప్పుకుంటూ చెప్పగా పోలమ్మ వుద్రేకంపొంది మొగుడు కేసి చూసింది. దాని మీద నరిసీములు, రక్తం వుడికెత్తగా, "అలా అయితే మేమూ మతంలోనే కలుస్తా" మన్నాడు.

9

"నాకు మహా గట్టి చిక్కు వచ్చిందండి రంగయ్యమ్మగారు!"

"చిక్కా?"

"చిక్కన్న చిక్కు కాదండి. యిక బతికే యోగం లేనట్టుందండమ్మగారూ!"

"ఏమిటిరా అదీ?"

"కులంలోనుంచి నన్ను కేటాయించేస్తారుటండి పెద్దలు."

"ఏం వచ్చిందనీ?"

"సోమాలు కాని పనులు చేస్తోందిటండి."

"అంటే?"

"మా పిల్ల కాటంరాజుకి యిలాకా పడిందనీ-"

"ఛి ఛీ! ఎవళ్లురా అలా పేలుతున్న వాళ్ళూ?"

కులం అంతా యిదే మాటండి."

"పొగరెక్కి వున్నారే?"

"నా కేలినోరి ఆసరా వుంది గనక కానండి, లేకపోతే నిమిసాలమీద గెంటేస్తురం దమ్మగారూ!"

సరిగ్గా యీ సమయంలో "యెవళ్ళురా నిన్ను గెంటేసీ వాళ్ళూ? ఆడది యేలుతోందిటరా రాజ్యం?" అంటూ సింహనాదం చేస్తూ పేర్రెడ్డి వచ్చాడు. అది చూసి రంగమ్మ సంగతంతా చెప్పి, "మీరు కలుగచేసుకోవాలి" అంది. దాని మీద రెడ్డి "లేకపోతే వాళ్ళ ఆటలు సాగనిస్తానా నేనూ? వారే గంగడూ! అసలు సంగతేమిటో గ్రహించావా? సోమాలు చుట్టం లాగ మా యింటో వుండి సుఖపడుతోంది. దానికి కులంలో యెవరికీ లేని అదృష్టం పట్టింది. అందుకోసం యేడుస్తున్నారు మీ వాళ్ళలాగ. మళ్ళీ యేమేనా అన్నారంటే నాతో చెప్పు, తవ్వి పాతేస్తాను" అని ధైర్యం చెప్పి, "ఇక్కడ కాదు. పుల్లిట్లోకి వెడదాం రా" అంటూ బయలుదేరాడు. "ఏలినోరు యెలా చెయ్యమన్నా యిష్టమేనండి నాకు. మీరే పబువులూ. మీరే దేవుడూ నాకు" అంటూ గంగన్న రెడ్డి కూడా వెళ్ళాడు.

❀ ❀ ❀

వీరిద్దరూ వెళ్ళేటప్పటికి కాటన్న చేని గట్టు మీద కూచుని చద్దన్నం తింటున్నాడు. ఎవరూ కూడా మాట్లాడలేదు; గాని కాటన్నని చూశాటప్పటికి గంగన్నకి మనస్సు గుబ గుబ లాడిపోయింది. ఇది కనిపెట్టి, యిక అక్కడ నుంచుంటే అనవసర ప్రసంగం రావచ్చునని గంగన్నని తీసుకుని రెడ్డి ముందుకి వెళ్ళిపోయాడు.

10

రంగమ్మా, సోమాలూ గది సావిట్లో కూచుని పసుపు దుంపలు బాగుచేస్తున్నారు. రంగమ్మ మొదట లోకాభిరామాయణం కొంత సాగనిచ్చి చివరికి పెళ్ళి గొడవలోకి దింపేసింది.

"....."

"మాట్లాడవేం?"

"ఏం చెప్పమంటా రండమ్మగారూ?"

"సిగ్గెందుకే? నువ్వు ఇంకొకణ్ణీ, కాటడు మరొకత్తినీ పెళ్ళాడితే మీకిద్దరికీ సుఖం వుండదు. తరవాత యిద్దరూ యేడుస్తారు. కనక ధైర్యం తెచ్చుకోవడం మంచిది."

"పెళ్ళాడితే కులంలో వుండనిస్తారాండి?"

"లేచిపోతే వుండనిస్తారా?"

"......"

"ఇక కులం యెలాగా వుండదు. అయినప్పుడు పెళ్ళాడితేనే మంచిది కాదూ?"

"......"

"చూడూ మారెమ్మ యెలా సుఖపడుతోందోనూ?"

"మధురమ్మగారు మతంలో కలిశారు."

"మీరు కూడా కలిస్తే సరి."

"మా బాబు గతేమిటండి మరి?"

"నువ్వు లేచిపోతే గతేమిటి!"

"....."

"....."

"ఇలాగే వుండిపోతే నోండి?"

"పెళ్ళాడకుండానా?"

"......"

"లేచిపోకుండానా?"

"......"

"కాటణ్ణి మరిచిపోయావా?"

"....."

"వుండగలవా నువ్వా?"

"......"

"పెళ్ళి లేకుండా వుండనిస్తారా నిన్ను కులంవాళ్ళు?"

"....."

"మీ బాబు మాత్రం వొప్పుకుంటాడా?"

"....."

"రెడ్డిగారిని పిలవనా?"

"వారి దగ్గిర నే నేమాటా చెప్పలేనండి."

"కొడతారా తిడతారా? నువ్వా, కాటడూ పెళ్ళాడి సుఖంగా వుంటే చూడాలని వుంది రెడ్డిగారికి."

"మా సంగతంతా....."

"ముందు వారికే తెలిసింది."

"....."

"పిలవనా?"

"వొద్దం దమ్మగారూ! మీ కాళ్ళకి మొక్కుతానండి. ఈ గొడవ వారి యెదుట మాట్టాడలేనండి. పిలవకండి, మీరెలా చెబితే అలా వింటానండి. ఏం చెయ్యమంటే అది చేస్తానండి. మీ దగ్గిర దాచడం యెందుకండీ యింకానూ? అమావాస వెళ్ళాక రంగం వెళ్ళిపోవాలని నిరుకు చేసుకున్నామండి మేము."

"ఏమిటీ?"

"నమ్మం దమ్మగారూ?"

"ఇక్కడ వుండరూ?"

"ఇంకెందుకండీ? ఏలినోరు మమ్మల్ని కాపాడతామంటే యిక్కడే వుండిపోతామండి. కాటంరాజు కూడా మీ మాటకి అడ్డు చెప్పడండి."

"అలా చెప్పు. మీకేమీ భయం లేదు. ఏమీ లోటు జరగదు. మిమ్మల్ని బతికివున్నంత కాలమూ నేను పోషిస్తాను. మీకేమీ చిక్కులు రాకుండా రెడ్డిగారు వెయ్యి కళ్ళతో కనిపెడుతూ వుంటారు."

"చిత్తమండి."

"యిక లేచిపోవడం మాట-"

"ఇంకెందుకండీ? ఇక్కడే వుండిపోతామండి."

"కాటడితో నువ్వు చెబుతావా, నేను చెప్పాలా?"

"నేను చెబుతాను లెండి."

"మరి వెళ్ళి మాట్లాడిరా."

"ఆనక మాట్లాడకూడదండీ?"

"ఆలస్యం యెందుకూ? వారం రోజుల్లో పెళ్ళయిపోవాలి మీకు? ఇంకా యెన్నాళ్ళు గుటకలు మింగుతూ కూచోడం?"

"....."

"సిగ్గుపడకు. కాటడు అరిటి మొక్కలికి నీళ్లు తోడుతున్నాడు, వెళ్ళి మాట్లాడిరా."

"....."

"నువ్వు వచ్చేదాకా నే నిక్కడే వుంటాను సుమా."

"చిత్తమండి."

"తొరగా – పోనీ సావకాశంగానే మాట్లాడుకోండి పాపం."

సిగ్గుచేత సోమాలు హంస పిట్టలాగ తక్కుతూ, తారుతూ వెళ్ళడం చూసి, "మనస్సులు కలిసిపోయాయి పాపం. విడతీస్తే పాపం కాదూ? బలవంతాన్నేనా విడతియ్యడం సాధ్యమౌతుందా? రంగం దూకేస్తే?.... పెళ్ళి చేసి తీరాలి" అనుకుంటూ రంగమ్మ అక్కడే కూచుంది. సోమాలు సందు గుమ్మం దాటేదాకానే నింపాదిగా వెళ్ళి తరవాత వురకలు వేసుకుంటూ నూతి దగ్గిరికి వెళ్ళింది.

11

"వాళ్ళ పూచీ అంతా నాదీ" అని రెడ్డి దృఢంగా చెప్పగా, గంగన్న కాటన్నకి సోమాలి నివ్వడానికి వొప్పుకున్నాడు. "మేము వుండగా మీ కేం భయమురా?" అని రంగమ్మ చెప్పగా కాటన్న దేశంలోనే – వూళ్ళోనే వుండిపోడానికి వొప్పుకున్నాడు. "నీకు మురుగులూ పట్టెడా చెయ్యమని కంసాలి సన్నాసికి రెడ్డిగారు కాసులిచ్చేరే" అని వంటలక్క చెప్పగా సోమాలు పొంగిపోయింది.

రెడ్డి అప్పుడే భోజనంచేసి వచ్చి, బల్లమీద కూచుని చుట్ట అంటిస్తూ వుండగా దేవసహాయం వచ్చాడు.

"మీకోసం వచ్చానండి."

"నీకోసం కబురు పంపా లనుకుంటున్నాను."

ఇలా అంటూ యిద్దరూ యీ సంగతే అందుకున్నారు.

❀ ❀ ❀

తరవాత వారం రోజులు వెళ్ళాక యాకూబూ, దావీదూ మురుక్కాలవ గట్టున కూచుని చాలా కష్టంగా మాట్లాడుకున్నారు.

"దొరగారు మంచిపని చేశారు కారు."

"ఇలా జరుగుతుందని నే నెప్పుడూ అనుకోలేదు."

"మాలాడికీ మాదిగదానికీ పెళ్ళా? ఎక్కడేనా జరిగిందా యిలాగా?"

"మతంలో కలిశాక యిక కుల మేమి టంటున్నారు దేవసహాయంగారు. విన్నావా?"

"ఆయన మరీనీ. ఇదంతా ఆ మొగుడూ పెళ్ళాలే చేశారు."

"పిల్ల దొరక్క ఆయన కులం చెడ్డాడు. అందర్నీ తనతో సమానం చేసుకోవాలని ఆయన యిలా చేశాడు. ఛీ! కిరస్తానీ మతం మంచిది కాదోస్."

"అవునోస్."

(భారతి, అక్టోబర్, 1931)